

СУТНІСТЬ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ЯК ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Т.В.Кравченко, аспірант

*Миколаївський державний гуманітарний університет імені
Петра Могили*

Статтю присвячено дослідженню сутності оборотного капіталу як багатогранної та комплексної категорії. Розглянуто основні підходи до визначення природи оборотного капіталу, окреслено аспекти комплексного дослідження та розкрито властивості оборотного капіталу як ключового елементу в економічному механізмі функціонування підприємства.

Особливості функціонування підприємств в сучасних економічних умовах обумовлюють необхідність здійснення ефективного управління підприємством у цілому та розробки ефективної політики формування та використання оборотного капіталу, зокрема. Оборотний капітал є матеріальною субстанцією відносин, що виникають з приводу його формування та використання. Тому визначення сутності оборотного капіталу є значною мірою джерелом глибокого розуміння його фінансової структури, напрямків використання та розробки ефективних управлінських рішень.

Проведені дослідження сутності оборотного капіталу показали, що на сьогоднішній день у вітчизняній практиці відсутній систематизований підхід до розуміння терміну “оборотний капітал підприємства”, який би враховував комплексність та багатогранність даної економічної категорії. Тому метою даної роботи є уточнення економічної сутності поняття “оборотний капітал”.

Існує декілька основних підходів до визначення природи оборотного капіталу. Бірман А.М. вважає, що оборотний капітал являє собою сукупність оборотних виробничих фондів і фондів обігу в грошовому виразі [3, с. 27]. Необхідність об'єднання цих фондів в єдину категорію “оборотні кошти” впливала з того, що їх обіг переплітається в органічно єдиний обіг авансових коштів, які переходять з однієї економічної форми в іншу та повертаються знову в первісну грошову форму. Цим підкреслювалася не тільки вартісна, але й спільна грошова природа оборотних коштів, їх

внутрішня єдність. В той же час С. Барнгольд та А. Сухарєв відзначали не лише якісні відмінності, а й доводили кількісну різницю суми оборотних коштів і суми оборотних фондів та фондів обігу, так як повна вартість виробничих оборотних фондів вища за суму вкладених у них оборотних коштів на всю суму грошових накопичень, які не авансуються і тому не входять в оборотні кошти [2]. Крім того, ця позиція зазнає критики з боку інших економістів, які ґрунтуються на думці К. Маркса про неможливість об'єднання оборотної частини продуктивного капіталу і капіталу обігу в одну категорію: оскільки ці дві форми капіталу (товарна і грошова) існують у сфері обігу.

Інша група економістів підкреслює взаємозв'язок з безупинним процесом кругообігу коштів підприємства і дотримується думки про те, що оборотний капітал виконує функцію платіжно-розрахункового обслуговування кругообігу і визначає його як грошові кошти, авансовані для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу як елементів виробництва, що швидко обертаються [7]. На противагу цьому, інші науковці вважали, що оборотні фонди та фонди обігу є носіями вартості і що по суті це одна і та ж вартість, але вона існує на різних стадіях обігу, і що “неможливо ототожнювати категорію “оборотні кошти” з сукупністю двох різних за економічним змістом і роллю в процесі виробництва економічних категорій — оборотних фондів та фондів обігу [8]. Існували й інші висловлювання щодо ототожнення лише з оборотними фондами або взагалі з фінансовими ресурсами.

Разом з тим існує група економістів, які визначають оборотний капітал як авансовану вартість [1, 9], підкреслюють динамічний поновлюваний характер вартості, що лише авансується і повертається після кожного кругообігу в грошовій формі. Оборотний капітал завжди виступає в трьох функціональних формах вартості: грошовій, товарній і продуктивній. Тому не є правильним ототожнення оборотного капіталу з коштами, оскільки зведення тільки до однієї форми його руху — грошової, ігнорує важливу різницю між обсягом усієї вартості, втіленої в оборотному капіталі, і тією його частиною, що знаходиться в безпосередній, самостійній функціональній грошовій формі [14]. Вартість завжди виражається в грошо-

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, 2007

вій формі, але тільки на одній стадії кругообігу оборотного капіталу вона приймає функціональну форму — безпосередньо коштів.

З розвитком фінансового менеджменту поширення набула категорія “оборотні активи”, яку деякі науковці ототожнюють з поняттям “оборотний капітал” [11, с.100; 5, с.733], або вказують що оборотні активи мають подвійну економічну природу: являють собою значну частину майна підприємства та є частиною його капіталу (пасивів), що забезпечує безперервність господарської діяльності [4, с.77]. Обмеження такого підходу полягає у розгляді оборотного капіталу лише за напрямками використання коштів у відриві від їх джерел, а також у розгляді понять “оборотні активи” та “оборотний капітал” як однозначних за економічним змістом, хоча ознаки активів і капіталу суттєво різняться між собою. На неправомірність такого ототожнення, зокрема, звертають увагу економісти Дж. Ван Хорн та Дж. Вахович [6, с.287], Ст. Росс, Р. Вестерфілд та Б. Джордан [10, с.521]. В роботі останніх, зокрема, підкреслюється, що поняття оборотного капіталу асоціюється з прийняттям рішень по короткостроковому фінансуванню.

Розглядаючи сучасну літературу з проблеми фінансового управління оборотними активами підприємств, слід зазначити, що значна кількість науковців ототожнюють їх з поняттям оборотних фондів, поділяючи сукупність на оборотні фонди сфери виробництва та сфери обігу [12, с.158; 13, с.101]. На думку автора, використання в економічній літературі терміну “оборотні активи” враховує особливості відображення елементів оборотного капіталу в балансі підприємства. Крім того, на відміну від оборотних активів, переважна частка яких споживається в процесі операційної діяльності підприємства впродовж кожного циклу, оборотний капітал знаходиться у постійному обертанні.

Таким чином, у вітчизняній економічній літературі не існує єдиного визначення категорії “оборотний капітал”. З вищевказаного випливає необхідність комплексного підходу до визначення категорії “оборотний капітал”, зокрема, враховуючи такі властивості, які визначають його роль в економічному механізмі функціонування підприємства: 1) характеризується двоїстістю природи, оскільки є і джерелом, і результатом фінансування оборотних активів підприємс-

тва, з метою досягнення максимально необхідних результатів діяльності; 2) має рухливий поновлюваний характер: постійно обертається та авансується, а не споживається впродовж кожного циклу; 3) характеризується єдністю елементів та виступає в трьох функціональних формах вартості: грошовій, товарній і продуктивній; 4) формується на стадії створення підприємства як інвестиційний ресурс, а в залежності від розвитку підприємства, може, відповідно, збільшуватись або зменшуватись; 5) формується як з власних, так і запозичених джерел, з метою забезпечення безперервності операційного циклу підприємства; 6) має високий ступінь структурної трансформації в операційному процесі; 7) характеризується високим рівнем пристосованості в процесі диверсифікації операційної діяльності підприємства; 8) має високий рівень ліквідності, а його використання пов'язане зі здатністю відшкодовувати свою первинну вартість та приносити дохід; 9) характеризується наявністю кількісного зв'язку між його обсягом, швидкістю обороту та формуванням прибутку підприємства; 10) відображає процес створення, розподілу, використання та відтворення ресурсів в процесі діяльності суб'єкта господарювання; 11) є однією з найважливіших характеристик рівня ефективності господарської діяльності підприємства: чим більшою є його здатність до самозростання, як високоліквідної частини капіталу, тим ефективнішою є діяльність суб'єкта господарювання; 12) формується під впливом фактора часу, враховуючи наявність альтернатив використання ресурсів на певний момент, та потребує оптимізації управлінських рішень щодо його поточного та перспективного формування та використання як джерела прибутку; 13) є чинником ризику через вплив інфляції та нераціональне формування оборотних активів; 14) виступає об'єктом управління ресурсами підприємницької структури та як інструмент управління є показником оцінки загального фінансового стану підприємства.

Двоїстість природи оборотного капіталу полягає в його як матеріально-речовинній, так і у вартісній (грошовій) характеристиках, тобто оборотні активи завжди відображають характер розміщення інвестованого у процес господарської діяльності капіталу. Тому, на думку автора, досліджуючи сутність оборотного капіталу необхідно враховувати три аспекти: політекономічний, управлінсь-

кий і фінансовий. Політекономічний аспект вивчення потребує використання єдиної методології визначення сутності та вартісного змісту оборотного капіталу, а також дослідження функцій, які він виконує на стадіях кругообігу та у фазах відтворення. Управлінський аспект питань реалізується шляхом створення інформаційної системи для внутрішнього управління підприємством і фокусує увагу на майбутніх результатах, тобто передбачає проведення перспективного аналізу оборотного капіталу з метою створення моделі управління фінансовим станом підприємства. Фінансовий аспект реалізується завдяки впровадженню в аналітичний процес створених моделей управління основними елементами оборотних активів, передбачає проведення ретроспективного аналізу оборотного капіталу з метою врахування результатів, одержаних у ході аналізу.

Таким чином, оборотний капітал, який залучається підприємством для здійснення господарської діяльності, характеризується не тільки своєю багатогранною сутністю, але й різноманітністю форм, у яких він виражається. Розгляд існуючих підходів до трактування природи та сутності оборотного капіталу, виокремлення його характерних ознак та напрямків дослідження, які окреслюють роль оборотного капіталу в ефективному функціонуванні підприємства, дозволяють автору визначити оборотний капітал підприємства як сукупність фінансових ресурсів, які спрямовані на фінансування оборотних активів підприємства та у своєму русі здатні забезпечувати безперервність операційної діяльності підприємства та приносити дохід.

Оборотний капітал як комплексну категорію та частину загального капіталу підприємства, що має високий рівень оборотності та використовується в поточній господарській діяльності з метою одержання прибутку, варто розглядати в єдності джерел його формування і напрямків використання, а також з урахуванням галузевих та регіональних особливостей у складі та структурі оборотного капіталу. Оскільки метою здійснення аналізу формування та використання оборотного капіталу є оцінка його стану та руху як необхідної умови ефективного здійснення господарської діяльності, а також оцінка доцільності вибору шляхів її фінансування, дане розуміння сутності оборотного капіталу дозволить

визначити напрямки в системі управління як основними елементами оборотного капіталу, так і джерелами їх фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А., Колесников В. Оборотные средства и их эффективность // Вопросы экономики. – 1976. – № 1. – С.15.
2. Барнгольц С.Б., Сухарев А.М. Оборотные средства промышленных предприятий.- М.: Госполитиздат, 1957. – 392 с.
3. Бирман А. М. Планирование оборотных средств. – М.: Госполитиздат, 1956. – 232 с.
4. Бочаров В.В. Финансовое моделирование. – СПб.: “Питер”, 2000. – 208 с.
5. Бригхем Е.Ф. Основы финансового менеджмента. – К.: Молодь, 1997. – 1034 с.
6. Ван Хорн Д., Вахович Д. Основы финансового менеджмента / Пер. с англ. – М.: Изд. дом “Вильямс”, 2001. – 992 с.
7. Денисенко Т.А. О сущности оборотных средств // Деньги и кредит. – 1984. – №4. – С.30-31.
8. Леонтьев А.М. О сущности оборотных средств // Деньги и кредит. – 1985. – № 5. – С.39-44.
9. Лисициан Н. Финансовые источники оборотных средств // Вопросы экономики. – 1975. – № 2. – С.49.
10. Росс С., Вестерфильд Р., Джордан Б. Основы корпоративных финансов / Пер. с англ. – М.: Лаборатория базовых знаний, 2000. – 720 с.
11. Рубинштейн Т.Б. Планирование и расчёты денежных средств фирм и компаний. – М.: “Ось-89”, 2001. – 608 с.
12. Фінанси підприємств / Під ред. проф. А.М. Поддєрьогина. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
13. Хелферт Э. Техника финансового анализа / Пер. с англ. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
14. Шокун В.В. Проблемы управления оборотными средствами промышленности. – К.: Вища школа, 1980. – С.79.